



VOYAGA YETMAGANLAR JINOYATCHILIGI TUSHUNCHASI VA UNING KRIMINOLOGIK XUSUSIYATLARI

Esemuratov Jasurbek

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti
Magistratura bo'limi Jinoyat qonunchiligini
qo'llash nazariyasi va amaliyoti
2 kurs magistranti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19508047>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 07-aprel 2026 yil
Ma'qullandi: 09-aprel 2026 yil
Nashr qilindi: 11-aprel 2026 yil

KEYWORDS

voyaga yetmaganlar,
jinoyatchilik, kriminologiya,
deviant xulq-atvor, profilaktika,
ijtimoiy muhit, huquqbuzarlik,
tarbiya, jinoyat sabablari.

ABSTRACT

Ushbu ilmiy maqolada voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi tushunchasi, uning kriminologik tavsifi va shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining ijtimoiy, psixologik va huquqiy jihatlari yoritilib, uning oldini olishning samarali mexanizmlari asoslab beriladi. Shuningdek, xorijiy tajriba va milliy qonunchilik asosida ushbu muammoni hal etish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi tushunchasi voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi - bu 18 yoshga to'lmagan shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar majmui bo'lib, u kriminologiya fanida alohida yo'nalish sifatida o'rganiladi1.

Bu jinoyatchilik turi o'ziga xos xususiyatlarga ega:

- shaxsning ijtimoiy va psixologik jihatdan yetukligi;
- xulq-atvorning beqarorligi;
- muhit ta'siriga tez beriluvchanlik;
- guruh ta'sirining kuchliligi.

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi umumiy jinoyatchilikdan farqli ravishda ko'proq spontan (oldindan puxta rejalashtirilmagan) xarakterga ega bo'ladi. Bu esa ularning psixologik rivojlanish darajasi bilan izohlanadi.

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining kriminologik tavsifi

Kriminologik nuqtayi nazardan voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi quyidagi belgilar bilan tavsiflanadi:

1. Yoshga oid xususiyatlar.

Voyaga yetmaganlar ko'pincha hissiyotlarga beriluvchan bo'lib, o'z harakatlarining oqibatlarini to'la anglab yetmaydilar.

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining sabablari va sharoitlari.

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi ko'p omilli hodisa bo'lib, uni quyidagi omillar orqali izohlash mumkin:

1. Ijtimoiy-iqtisodiy omillar.

Jamiyatdagi iqtisodiy tengsizlik, ishsizlik, qashshoqlik voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining ortishiga sabab bo'ladi. Noqulay ijtimoiy sharoitda o'sayotgan bolalar jinoyatga moyil bo'lib qolishi mumkin.

2. Oilaviy omillar.

Oila - shaxs shakllanishining asosiy makoni. Quyidagi holatlar salbiy ta'sir ko'rsatadi:

- ota-onaning e'tiborsizligi;
- oilaviy nizolar;
- zo'rlik;
- noto'g'ri tarbiya.

3. Psixologik omillar.

Voyaga yetmaganlarda agressiya, depressiya, o'zini ko'rsatish istagi kuchli bo'ladi. Bu esa ularni deviant xulq-atvorga olib kelishi mumkin.

4. Ta'lim va tarbiya tizimidagi kamchiliklar.

Maktab va boshqa ta'lim muassasalarida tarbiyaviy ishlarning sustligi ham muhim omillardan biridir. O'quvchilarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etmaslik jinoyatchilikka olib keladi.

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olish choralari

Bu muammoni hal qilish uchun kompleks yondashuv zarur:

1. Oilaviy tarbiyani mustahkamlash.

- ota-onalarning mas'uliyatini oshirish;
- sog'lom psixologik muhit yaratish.

2. Ta'lim tizimini takomillashtirish.

- tarbiyaviy ishlarni kuchaytirish;
- psixologik xizmatlarni rivojlantirish.

3. Huquqiy profilaktika.

- profilaktika inspektorlari faoliyatini kuchaytirish;
- yoshlar o'rtasida huquqiy madaniyatni oshirish.

4. Yoshlar bandligini ta'minlash.

- sport va madaniy to'garaklarni kengaytirish;
- vaqtni mazmunli tashkil etish.

Xalqaro tajribadan foydalanish.

Rivojlangan mamlakatlarda voyaga yetmaganlar bilan ishlashda rehabilitatsiya va ijtimoiy moslashuvga katta e'tibor qaratiladi. Bu tajribani milliy tizimga moslashtirish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi murakkab va ko'p qirrali ijtimoiy-huquqiy hodisadir. Uning kelib chiqishiga turli ijtimoiy, iqtisodiy, psixologik va pedagogik omillar ta'sir ko'rsatadi. Bu muammoni samarali hal etish uchun davlat idoralari, oila, ta'lim muassasalari va jamiyatning boshqa institutlari o'zaro hamkorlikda ish olib borishi zarur.

Profilaktik tadbirlar tizimli va uzluksiz amalga oshirilgandagina ijobiy natijalarga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Kriminologiya: Darslik / prof. Z.S. Zaripov tahriri ostida. – Toshkent, 2020.
- 2.Akramov K. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi muammolari. – Toshkent, 2019.
- 3.O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent, 2023.
- 4.Merton R.K. Social Structure and Anomie. – New York, 1938.
- 5.Hirschi T. Causes of Delinquency. – Berkeley, 1969